

ÖĞRETMENLERİN ÖĞRENCİLERİN OKUDUĞUNU ANLAMA BECERİLERİNİ DEĞERLENDİRMEDE KULLANABİLECEKLERİ BİR SİSTEM: BARRETT TAKSONOMİSİ

Dr. Kasım YILDIRIM
Ahi Evran Üniversitesi

Özet

Okuma becerisi tüm öğrenmelerin altında yatan en temel beceridir. Okuma başarısının ise en önemli unsuru okuduğunu anlamadır. Anlamayı değerlendirmenin ve izlemenin en önemli yordayıcılardan biri olarak sorular gösterilmektedir. Bu araştırmada da sorular üzerine odaklanılmış ve öğretmenlerin kendi sınıf içi uygulamalarında kullanabilecekleri Barrett Taksonomisi hakkında gerekli açıklamalar yapılmıştır. Soru sormanın hem öğretmenlerin öğrencilerin anlama becerilerini değerlendirmede hem de öğrencilerin kendi anlamalarını izlemedeki önemi göz önünde bulundurulduğunda yapılan bu çalışmanın literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda bu çalışmanın öğretmenlerin sınıf içi uygulamalarındaki anlama öğretim süreçlerine rehberlik edeceği umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Soru Sorma, Okuma, Okuduğunu Anlama.

A SYSTEM TO BE USED BY TEACHERS TO EVALUATE STUDENTS' READING COMPREHENSION SKILLS: BARRETT TAXONOMY

Abstract

While reading is the most important underlying skill of learning in different subject areas, reading comprehension is the essence of reading success. It is documented that questioning is one of the significant predictors of reading comprehension. Due to this, we focus on questioning in the study and give essential information about Barrett Taxonomy to be used by teachers in their classroom practices. Given the fact that questioning is not only important for being evaluated students' reading comprehension skills but also a gateway to students' monitoring their reading comprehension, it is expected that this study will provide significant contribution to literature, extend teachers' perspectives and become a guidance on comprehension instruction of teachers in classroom practices.

Key Words: Questioning, Reading, Reading Comprehension.

Giriş

Barrett, öğretmenlerin okuduğunu anlama öğretim sürecinde karşılaştığı iki farklı kavram yanlışından bahsetmektedir. Bu kavram yanlışları; anlamayı tek bir beceri olarak algılama ve okuduğunu anlamının yönetilemez ve kontrol edilemez birçok ayrı beceriyi kapsadığını varsaymaktır. Barrett bu kavram yanlışlarını ortadan kaldırmak, anlaşılır ve kontrol edilebilir bir anlama öğretim süreci ortaya koymak adına “Okuduğunu Anlamanın Bilişsel ve Duyuşsal Taksonomisi”ni geliştirmiştir. Bu taksonominin geliştirilme sürecinde Bloom (1956), Sanders (1966), Letton (1958) ve Guszak’ın (1965) çalışmalarından faydalanmıştır. Bu taksonomide okuduğunu anlama beş farklı kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar: (1) basit anlama, (2) yeniden organize etme, (3) derinlemesine anlama (çıkarımsal anlama), (4) değerlendirme ve (5) memnuniyettir. Her bir kategoride Barrett tarafından belirli görevlerle ilgili örnekler sunulmakta ve öğretmenlerin kullanabileceği amaçlar (yeterlilik alanları) sıralanmaktadır. Bu taksonomide her bir kategori içerdiği ve kapsadığı yeterliliğin güçlüğüne göre kolaydan zora doğru sıralanmıştır. Kısmi olarak aynı şey temel kategoriler içindeki görevlerde de gerçekleştirilmiştir. Tabii ki bu kural her zaman geçerli olmayabilir. Örneğin bazı basit anlama ile ilgili görevler değerlendirmeye ve çıkarımsal anlamaya yönelik görevlerden daha fazla çaba gerektirebilir. Aynı durum temel kategorilerin içerisindeki yeterliklerde de ortaya çıkabilir (akt. Clymer, 1968; Pearson, 2009).

Bu tarz bir taksonomiden faydalanarak okuduğunu anlama sürecini yönlendirmenin öğretmenlere farklı yönlerden katkıları olabilir. Bunlardan birincisi, öğretmenler bu taksonomiden faydalanarak öğrencilerin okumalarına rehberlik edebilecek amaçlar ve sorular geliştirilebilirler ve öğrencilerin kendi okuduğunu anlamalarının sorumluluklarını almaları noktasında, kendi anlamlarını takip etmeleri için bu becerileri onlara kazandırabilirler. İkincisi, öğretmenler bu taksonomiyi kullanarak özellikle ders, çalışma ve öğretmen kılavuzu kitaplarında bulunan soruları sınıflayabilir ve hangi tip anlamının bu kitaplarda vurgulandığını ortaya koyabilirler. Bu şekilde kitaplardaki sorulara yönelik oluşacak bir farkındalık öğretmenlerin ders kitaplarının dışına çıkmasına ve eksik olan anlama düzeylerine yönelik sorular hazırlayabilmelerine katkı sağlayacaktır. Her iki durumda da Barrett’in ifade ettiği gibi öğretmenlerin okuma materyallerinin hangi amaçlar ve soru tipleri üzerine temellendirildiğinin farkında olmaları gerekmektedir. Bu şekilde öğretmenler ders materyallerindeki karmaşıklığın kolayca farkına varabilirler. Örneğin bazı sorular aslında göründüklerinden daha fazla yüksek düşünme becerilerini gerektirebilirler. Eğer yazar soruların cevaplarını metin içinde ifade etmişse bazı sorular değerlendirme veya çıkarımsal aşamalarda görünmesine rağmen daha basit süreçleri içerebilirler. Buna ek olarak metinlerle ilgili verilen bilgiler aynı kategoriye düşen soruların olası güçlüklerini değerlendirme konusunda öğretmenlere yardımcı olacaktır (Clymer, 1968). Dolayısıyla öğretmenlerde buna yönelik oluşturulacak farkındalık, anlama öğretiminin daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak sağlayacaktır.

Barrett Taksonomisi ile ilgili olarak ifade edilmesi gereken bazı önemli noktalar da bulunmaktadır. Diğer tüm taksonomilerde olduğu gibi, kategorilerin daha önceki versiyonları (daha önceden içerikleri tanımlanmış olan) sınıflama sisteminin gerçekten sahip olduğundan daha doğru ve objektif bir şey önerebilir. Kategoriler sistemi, ilgili sorularla örtüşmeyebilir. Bunların içerisinde en önemlisi ise taksonomi, okuyucunun anlama görevleri ile ilgili olarak öğrenme ortamına getirdiği ön bilgileri içermeyebilir. Çoğu durumda sorunun gerektirdiği anlama düzeyi ile ilgili karar vermede ön bilgiler belirleyici faktörler olmalıdır. Talep edilen anlama düzeyi ve görevin güçlüğü metin, sorular ve okuyucunun ön bilgilerinin bir ürünüdür. Uygulama sürecinde taksonomi yalnızca metin ve soruları içerebilir. Her bir taksonominin bu dezavantajları olabileceği gibi özellikle Barrett Taksonomisinin soru türlerini anlama düzeylerine göre çeşitlendirmede öğretmene ve öğrenciye sağladığı avantajlar yadsınamaz. Çünkü bu taksonominin farklı anlama düzeyleri için oluşturmuş olduğu ulaşılması gereken yeterlilikler ve amaçlar anlama düzeyinin en üst düzeyde gerçekleştirilmesine ve yüksek düşünme becerilerinin etkinleştirilmesine önemli derecede katkıları bulunmaktadır (Clymer, 1968).

Daha önce de ifade edildiği gibi Barrett taksonomisi öğretmenlerin anlama sürecini değerlendirmeleri için geliştirilmiştir. Diğer disiplinlerdeki akademik ölçümlerde de soruların hazırlanmasında ölçüt olarak rahatlıkla kullanılabilir.

Barrett Taksonomisindeki ilk iki kategori (basit anlama ve yeniden organize etme) okunulan metinde doğrudan ifade edilen bilgilerle ilişkilidir. Dolayısı ile bu anlama düzeylerini ölçmek için hazırlanabilecek sorular, tek cevaplı kapalı uçlu sorulardır. Diğer kategoriler ise okuyucunun ön bilgilerini içermektedir. Bunun sonucu olarak her bir okuyucu öğrenme ortamına farklı ön bilgilerle geleceğinden (ev, aile, arkadaş, öğrenme vb. farklılıklar) sorulacak soruların cevapları çeşitlilik göstermekle birlikte doğru ve mantıklı olacaktır. Bundan dolayı bu sorular daha çok açık uçlu soruların hazırlanmasına olanak sağlamaktadır. Bu tarz sorular daha fazla yüksek düşünme becerilerini gerektirdiğinden sınıf içi uygulamalar da daha fazla zaman gerektirmektedir. Çünkü sorulara verilecek cevaplar farklılaşmaktadır. Ancak bu tarz soruların sürece dâhil edilmesi ile birlikte öğretmenin ve öğrencinin öğrenme sürecinden sağlayacağı kazanç daha fazladır. Çünkü öğrenciler yüksek bilişsel düşünme süreçleri ile ilgili yeterince alıştırmaya yaparken diğer bir taraftan da bu tarz sorularla elde edilen cevaplara ilişkin tüm gerçekler ve bilgiler değerlendirilmektedir (Clymer, 1968). Aşağıda bu taksonominin boyutları ile ilgili açıklamalar ve dördüncü sınıf düzeyinde örnek bir metin (Teller Nasıl Konuşturuldu) (<http://ttkb.meb.gov.tr/etkinlik.aspx?islem=1&kno=186>) rehberliğinde sorulabilecek sorulara ilişkin örneklendirmeler yapılmıştır.

Barrett Taksonomisi'ne Göre Okuduğunu Anlamanın Duyuşsal ve Bilişsel Boyutları

Basit Anlama

Bu anlama süreci metinde doğrudan ifade edilen fikirlere ve bilgiye odaklanmaktadır. Okuma amaçları ve öğretmen soruları bu düzeydeki anlamayı elde etmek için organize edilir. Bu düzeydeki sorular basitten karmaşığa doğru çeşitlilik gösterebilir. Bu anlama düzeyindeki basit görevler metindeki bir olayı, bilgiyi veya gerçeği tanıma veya hatırlamaya yöneliktir. Daha karmaşık görevler ise metindeki birden fazla bilgiyi tanıma veya hatırlama ya da okunan metindeki olayları sıralama şeklinde olabilir. Bu anlama düzeyindeki amaçlar ve sorular aşağıdaki özellikleri kapsayabilir.

Fark etme

Öğrencilerin metinde doğrudan ve açık bir şekilde ifade edilen fikirleri veya bilgileri bulmalarını ve onları tanımlamalarını içermektedir. Bu bağlamda okunulan metinde doğrudan ve açık bir şekilde ifade edilmiş bilgileri veya fikirleri kullanarak gerçekleştirilen alıştırmalardır. Metindeki bilgileri tanımayla ilgili görevler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir.

Detayları fark etme

Örneğin öğrencinin hikâye edici bir metindeki karakterlerin isimleri, olayın gerçekleştiği zaman veya olayın gerçekleştiği yer ile ilgili gerçekleri bulması ve tanımlaması gerekmektedir. Aşağıda bununla ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Okuduğun metne göre Graham Bell telefonda yardımcısına neler söylemişti? Bununla ilgili bilgileri içeren cümleler hangileridir?

Ana fikirleri fark etme

Öğrenciden okunan metnin bir paragrafındaki veya daha büyük bir kısmındaki doğrudan belirtilen ve ana fikir olan ifadeyi bulması istenir. Aşağıda bununla ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Graham Bell'in kafasını kemirip duran şey aslında neydi?

Olayların sırasını fark etme

Öğrencinin metinde açık bir şekilde ifade edilen olayların ve eylemlerin sırasını bulması ve tanımlaması gerekmektedir. Aşağıda bununla ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Graham Bell'in yardımcısı yapılan deney çalışması sırasında levhaların yapıştığını ifade ettikten sonra Graham Bell ne yaptı? Bu durum metindeki hangi cümlede nasıl ifade edilmektedir?

Karşılaştırmaları fark etme

Öğrenciden metin içindeki karakterler, zaman ve yerler hakkında doğrudan ifade edilen benzerlikleri ve farklılıkları bulması ve tanımlaması istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Sesi elektrik vasıtasıyla başka yerlere iletme konusunda Graham Bell ile diğer insanların düşünceleri arasındaki fark nedir?

Neden sonuç ilişkilerini fark etme

Bu anlama düzeyinde öğrenciden metin içerisinde açık bir şekilde ifade edilen bazı olayların nedenlerini bulması ve tanımlaması istenir.

1. Metne göre ses bir yerden başka bir yere elektrik vasıtasıyla nasıl iletiliyordu?

Karakterlerin davranışlarını fark etme

Öğrenciden okuduğu metinde açık bir şekilde ifade edilmiş karakterlerle ilgili davranışları tespit etmesi ve tanımlaması istenir.

1. Okuduğun metindeki hangi cümleler Graham Bell ve yardımcısının çok çalışkan olduklarından bahsetmektedir?

Hatırlama

Öğrenciden okunulan metinde açık bir şekilde ifade edilmiş fikirleri ve bilgileri hafızadan tekrar söylemesi istenir. Bu anlama düzeyindeki amaçlar ve sorular aşağıdaki özellikleri kapsayabilir.

Detayları hatırlama

Örneğin öğrenciden okunulan hikâyedeki kahramanların isimlerini, olayın geçtiği yerin ismini ve zamanının ne olduğunu hatırlaması istenebilir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Okuduğunuz metinde sesin bir yerden başka bir yere elektrik vasıtasıyla iletilmesini keşfeden kahramanın ismi nedir?

Ana fikir hatırlama

Öğrenciden okunan metnin bir paragrafındaki veya daha büyük bir kısmındaki açıkça ifade edilmiş ana fikri hatırlaması istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Graham Bell yakınlarına gönderdiği mektupla ne yapmak istiyordu?

Olayların sırasını hatırlama

Öğrenciden metinde açık bir şekilde ifade edilmiş olay veya eylemlerin sırasını hatırlaması istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Metne göre yapılan deney sırasında verici ile alıcı farklı yerlere yerleştirildikten sonra neler yaşandı?

Neden sonuç ilişkilerini hatırlama

Öğrenciden metinde gerçekleşen belirli olayların ve eylemlerin nedenlerini hatırlaması istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Metne göre ses bir taraftan diğer bir tarafa nasıl aktarılıyordu?

Kasım YILDIRIM

Benzerlikleri ve farklılıkları hatırlama

Öğrenciden metinde açık bir şekilde ifade edilen karakterler, farklı zamanlar, yerler vb. unsurlar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları hatırlaması istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Metne göre Graham Bell ile diğer insanlar arasındaki temel fark neydi?

Karakterlerin davranışlarını hatırlama

Öğrenciden, metindeki karakterlerin özellikleriyle ilgili açık bir şekilde ifade edilmiş bilgileri hatırlaması istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Graham Bell güç koşullar içerisinde olmasına rağmen bu güçlüklerin üstesinden gelmek için neler yapıyordu?

Yeniden Organize Etme

Bu anlama düzeyi öğrencinin metinde açık bir şekilde ifade edilmiş bilgileri veya fikirleri analiz etmesini, sentezlemesini veya yeniden organize etmesini gerektirir. Bu anlama düzeyinde okuyucu güzel bir düşünce oluşturmak için yazarın ifadelerini kelimesi kelimesine kullanabilir ya da yazarın ifadelerini yeniden ifade edebilir veya çevirebilir. Bu anlama düzeyindeki amaçlar ve sorular aşağıdaki özellikleri kapsayabilir.

Sınıflandırma

Bu anlama düzeyinde öğrenciden insanları, şeyleri (herhangi bir obje), yerleri, olayları belirli özelliklere göre sınıflandırması beklenmektedir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili bir örnek sunulmuştur.

1. Graham Bell'in metinde bahsedilen hikâyesini göz önünde bulundurduğunuzda onu "başkalarına değer vermeyen, azimli, kararsız" başlıklarının hangisinin altına yerleştirebilirsiniz?

Ana hatlarını belirleme

Öğrenciden okunulan metinden doğrudan veya dolaylı alıntılar yaparak metnin ana hatları ile ilgili bir çerçeve oluşturması istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek soruya yer verilmiştir.

1. Okuduğun metni üç ana bölüme ayırmış olsaydın ana başlıkların neler olurdu?

Özetleme

Öğrenciden okuduğu metni doğrudan veya dolaylı ifadeler kullanarak detaylara yer vermeksizin özetlemesi istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek soruya yer verilmiştir.

1. Graham Bell yardımcısıyla deney çalışmalarını sonlandırana kadar metinde neler oldu?

Sentezleme

Bu anlama düzeyinde öğrenciden açık bir şekilde birden fazla kaynaktan ortaya konulmuş fikirleri veya bilgileri bir araya getirmesi beklenmektedir. Başka bir deyişle öğrenciden metinde birden fazla yerdeki bilgiyi bir araya getirmesi istenir. Bu anlama düzeyinde sorulan soru birçok bilgiyi kapsamasına rağmen tek bir cevap gerektirir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Okuduğunuz metne göre keşif tamamlanana kadar Graham Bell ve yardımcısı nasıl bir kararlılık gösterdiler?

Derinlemesine Anlama/Çıkarımsal Anlama

Bu anlama düzeyinde öğrenci metinde açık bir şekilde ifade edilen fikirleri veya bilgileri kullanarak sezgilerine ve kişisel deneyimlerine dayalı olarak tahminler yapar ve hipotezler oluşturur. Öğrencinin yaptığı çıkarımlar, doğası gereği farklı yönlerden gelip aynı noktada birleşebilir ya da birbirleriyle farklılaşan çıkarımlar da olabilir. Öğrencinin yaptığı çıkarımların altında yatan nedenler sorgulanabilir de sorgulanmayabilir de. Genel olarak derinlemesine anlama, okuma amaçları ve metindeki bilginin ötesine geçen yüksek düşünme ve hayal gücü vasıtası ile güçlendirilir.

Metni destekleyici detaylara yönelik çıkarımda bulunma

Bu anlama düzeyinde öğrenciden, yazarın metni daha ilginç ve bilgilendirici hale getirmek için ekleyebileceği detayları tahmin etmesi istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Yapılan keşif planlı mı yoksa şans eseri mi gerçekleşti?

Ana fikre yönelik çıkarımda bulunma

Öğrenciden metinde açık bir şekilde ifade edilmeyen ana fikri, metnin genel önemini veya verilmek istenen temel ahlaki değeri bulması istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Bu metnin aslında ne anlatmak istediği ile ilgili olarak neler söyleyebilirsiniz?

Olayların veya eylemlerin sırasına yönelik çıkarımda bulunma

Bu anlama düzeyinde öğrenciden metin içerisinde açık bir şekilde ifade edilmiş iki olay veya eylem arasında neler olabileceği konusunda tahminde bulunması istenir. Buna ek olarak öğrenciden metin bu şekilde bitmemiş olsaydı bundan sonra neler olabileceğine yönelik hipotezler oluşturması istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Okuduğunuz metinde yapılan deney çalışmaları sonunda sesin elektrik vasıtasıyla bir yerden başka bir yere iletilemediği sonucu ortaya çıkmış olsaydı hikâye nasıl sonuçlanırdı?

Karşılaştırmalara yönelik çıkarımda bulunma

Öğrenciden metinde bahsedilen karakterler, zamanlar veya yerler arasındaki benzerlikler veya farklılıklara yönelik çıkarımlarda bulunması istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Metinde ifade edilen keşif yapılmamış olsaydı şimdiki yaşadığımız dünyada neler farklı olurdu?

Neden sonuç ilişkilerine yönelik çıkarımda bulunma

Öğrenciden metindeki karakterlerin motivasyonlarına, zaman ve yer ile ilgili olan etkileşimlerine yönelik hipotezler oluşturması istenir. Aynı şekilde öğrenciden yazarın metinde belirli kelimeleri, fikirleri, eylemleri ve karakterize etme sürecini kullanmasının altında yatan nedenleri tahmin etmesi istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Metinde Graham Bell'e inanmayan insanlar ona inanmış olsaydı neler metinde bahsedilenlerden farklı olurdu?

Karakter davranışlarına yönelik çıkarımda bulunma

Bu anlama düzeyinde öğrenciden metinde karakterler hakkında sunulan açık ipuçları doğrultusunda hipotezler oluşturması istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Graham Bell'in çok çalışkan bir insan olması ve önemli bir şeyi keşfetmek için bu kadar çaba göstermesi onun insanlık ile ilgili düşünceleri hakkında bize nasıl bir ipucu vermektedir?

Sonuçları tahmin etme

Öğrenciden metnin başlangıç kısımlarını okuması ve daha sonra neler olabileceğine yönelik tahminler yapması istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Okuduğun kısma kadar olanları değerlendirdiğinde bundan sonra neler olacağı konusundaki düşüncelerin nelerdir?

Yazarın kullandığı mecazi dile yönelik çıkarımda bulunma

Öğrenciden yazarın kullandığı mecazi dilin temel anlamlarını ortaya çıkarması istenir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Yazar, "İnsan sesini elektrik telinden geçirme" ifadesi ile aslında bize ne anlatmak istiyor?

Değerlendirme

Bu anlama düzeyinde okuma amaçları ve öğretmen soruları öğrencinin metinde sunulan fikirleri öğretmen tarafından, diğer uzmanlardan veya yazılı kaynaklardan sağlanan bir dış ölçütle karşılaştırmasını gerektirir. Aynı zamanda bu anlama düzeyi metinde sunulan fikirleri okuyucunun deneyimlerinden, bilgisinden veya değerlerinden gelen içsel bir ölçütle karşılaştırma yapmasını içermektedir. Esas

itibariyle değerlendirme yargılarla ilgilenir ve doğruluğun, kabul edilebilirliğin, istekliliğin, miktarın, olma olasılığının niteliklerine odaklanır. Bu anlama düzeyindeki değerlendirmeler aşağıdaki sınıflamalara göre şekillendirilebilir.

Hayal ve gerçeği değerlendirme

“Gerçekte bu olabilir mi?” şeklindeki sorular aslında okuyucunun deneyimlerine bağlı bir değerlendirme sürecine girmesine yardımcı olur. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Okuduğun metinde gerçek olmadığına inandığın kaç bilgi gösterebilirsin?

Gerçekleri, fikirleri ve inançları değerlendirme

“Yazar metinde ulaşmış olduğu sonuçları yeterince destekliyor mu?” “Yazar senin düşünceni etkiliyor mu?” Bu tarz sorular öğrencinin konu hakkında sahip olduğu bilgi doğrultusunda metni analiz etmesini ve değerlendirmesini gerektirir. Bu süreç aynı zamanda yazarın bakış açısını analiz etme ve değerlendirme sürecini de içerir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Metni göz önünde bulundurduğunda anlatılanlardan hangilerinin mantıklı olduğunu düşünüyorsun?

Yeterliği ve geçerliği değerlendirme

“Bu metinden elde ettiğin bilgiyle diğer kaynaklardan bu konu hakkında elde ettiğin bilgi birbirleriyle örtüşüyor mu?” Bu anlama düzeyindeki sorular okuyucunun elde edilen bilginin diğer kaynaklardaki benzer bilgiler tutarlılık gösterip göstermediğine yönelik bir değerlendirme yapmasını gerektirmektedir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Okuduğun metinden elde ettiğin bilgilerin hangilerinin kabul edilebilir olduğunu, hangilerinin ise bu anlamda doğru olmadığını düşünüyorsun?

Uygunluğu değerlendirme

“Hikâyenin hangi kısmı ana karakteri en iyi şekilde tanımlamaktadır?” Bu tarz bir soru okuyucunun ilişkili soruya en uygun cevabı bulmak için metnin tüm bölümlerini karşılaştırmalı olarak incelemesini gerektirmektedir. Bu noktada unutulmaması gereken bu tarz bir anlama düzeyinin sadece ana karakterler veya hikâye edici metinlerle sınırlandırılmamasıdır. Yine aynı anlama düzeyi bilgi verici metinlerle de rahatlıkla gerçekleştirilebilir.

1. Size göre metnin hangi bölümünde hikâyenin kahramanı olan Graham Bell en iyi şekilde tanımlanmıştır?

Metnin değerini, ilgi çekiciliğini ve kabul edilebilirliğini değerlendirme

Karakter gerçekleştirdiği eylemde doğru veya hatalı mıydı? Onun davranışı kötü veya iyi miydi? Bu tarz sorular okuyucunun ahlaki ve değerler sitemini göz önünde bulundurarak yönlendirilen soruları cevaplandırmasını gerektirmektedir. Aynı şekilde bu değerler sitemi doğrultusunda politik, sosyal, ekonomik vb. konular ve yazarın bu konulara bakış açıları da değerlendirilebilir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Sesin elektrik vasıtasıyla bir yerden başka bir yere iletilmesinin keşfedilmesinin günümüz dünyasına olumsuz yansımalarının olduğunu düşünüyor musun? Düşünüyorsan bunlar nelerdir?

Memnuniyet

Bu anlama düzeyi daha öncede ifade edilen anlamanın tüm bilişsel boyutlarını içermekte ve metnin okuyucunun üzerindeki psikolojik ve estetik tüm etkileri ile ilgilenmektedir. Bu anlama düzeyinde öğrenciden okunulan metne yönelik estetik ve duyuşsal açıdan duyarlı olması, metnin psikolojik ve artistik elementlerinin değerine yönelik tepkide bulunması beklenmektedir. Bu anlama düzeyi yazınsal (edebi) teknikler, formlar, stiller, yapılar bilgisini ve bunlara yönelik olan duygusal tepkiyi de bünyesinde barındırmaktadır.

İçeriğe yönelik duygusal tepki

Öğrenciden heyecan, korku, nefret, sıklıganlık, ilginçlik vb. duygusal değişkenler açısından metne yönelik tepkilerini ifade etmesi beklenmektedir. Bu anlama düzeyi metnin okuyucuda genel olarak nasıl bir duygusal reaksiyona yol açtığı ile ilgilidir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Okuduğun metnin hangi kısmının daha heyecanlı olduğunu düşünüyorsun? Neden?

Karakterler veya olaylara yönelik tepkiler

Öğretmen soruları doğası gereği okuyucunun yazar tarafından kurgulanan veya aktarılan karakterlere, olaylara, fikirlere yönelik empatisini, sempatisini ve duyarlılığını gösteren cevapları elde edecektir. Bu anlama düzeyinde sorulan sorular da bu durumların ortaya çıkmasına yardımcı olur. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Graham Bell'e inanmayan insanların yerinde olsaydın sen nasıl davranırdın?

Yazarın kullandığı dile yönelik tepkiler

Bu anlama düzeyinde öğrenciden metnin semantik boyutlarına göre yazarın nasıl bir ustalık kullandığına yönelik tepki vermesi beklenmektedir. Bu semantik boyutlar yazarın metinde kullandığı ifadelerin veya kelimelerin temelde ne anlama geldikleri veya yan anlamlarının olup olmadığı ile ilgilidir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. "Geceyi gündüze katarak çalıştılar" ifadesi ile yazar metindeki karakterlerin hangi özelliğini ön plana çıkarmaya çalışmıştır?

Betimleme

Bu anlama düzeyinde okuyucunun yazarın kelimelerle resmetme konusundaki kabiliyeti hakkındaki düşüncelerini ifade etmesi gerekmektedir. Yazarın bu becerisi yazmış olduğu metnin okuyucun tüm duyu organlarına hitap edip etmediği ile ilişkilidir. Aşağıda bu anlama düzeyi ile ilgili örnek bir soruya yer verilmiştir.

1. Çok büyük zahmetler sonucunda Graham Bell ve yardımcısının yapmış olduğu keşif sana neler hissettiriyor?

Sonuç

Öğrencilerin metni okumaya yönelik yeterliliği, evrensel ve bilgi temelli toplumda akademik ve yaşam başarısı için gerekli anahtar beceridir. Anlama ise bu süreçte okuma başarısının en önemli değişkeni olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle yapılan araştırmalar öğretmenlerin sınıf içi uygulamalarında anlama öğretimine yeterince zaman ayırmadıklarını göstermektedir (Ateş, 2011; Durkin, 1979). Ayrıca öğretmenlerin okuduğunu anlamayı geliştirecek öğretim süreçlerine ilişkin yetersizlikleri de bu süreci olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sebeple dördüncü sınıfa gelen öğrencilerin % 70'den fazlasının karşılaştıkları metinleri okuyamadıkları veya anlayamadıkları ifade edilmektedir (Connor vd., 2011). Bu sebeple anlama öğretiminin daha etkin bir hale getirilmesini sağlayacak ve öğretmenlerin bu süreçte yönelik farkındalıklarını artıracak çalışmaların yapılmasına gereksinim duyulmaktadır. Çünkü yapılan araştırmalar öğretmenlerin okuma sürecinin doğasını nasıl algıladıklarının ve sahip oldukları yeterliliklerin onların okuma öğretim süreçlerini etkileyen en önemli yordayıcılardan biri olarak göstermektedir (Vacca vd., 2009; National Institute of Child Health and Human Development [NICHD], 2000). Bu doğrultuda bu kuramsal çalışmada anlama öğretiminde önemli bir yere sahip olan sorulara odaklanılmıştır. Çünkü yine yapılan birçok araştırmada öğretmenlerin özellikle öğrencilerin basit düzeydeki anlamlarını değerlendirmeye yönelik sorular kullandıkları, öğrencilerin derinlemesine okuduğunu anlamalarını ölçebilecek sorular sormadıklarını ve anlama düzeylerine göre soru türlerini çeşitlendiremediklerini göstermiştir (Ateş, 2011; Durkin, 1979; Dymock ve Nicholson, 2010).

Sorular öğrencilerin anlama süreçlerini takip etmenin en önemli değişkenleridir. Öğretmenlerin hem kendilerinin hem de öğrencilerin bu düzeydeki yeterlilikleri öğrencilerin okuduğunu anlamlarını geliştirmede önemli bir yere sahiptir. Araştırmalar anlama sürecinde öğrencilerin kendi anlamalarını değerlendirmeye yönelik sorular sormasının okuduğunu anlamayı daha fazla yordadığını göstermiştir (Tabaoda ve Guthrie, 2006). Palinscar ve Brown (1984) okuduğunu anlama sürecinde sorular oluşturabilme becerisini en önemli öz düzenleme becerileri arasında göstermektedirler. Loise Rosenblatt'ın (1938) çalışmasından beri yüzlerce çalışma anlama sürecinde okuyucunun aktif bir şekilde anlamı yapılandığına ortaya koymuştur. Kişisel bilgi ve deneyim, metnin kendi içerisindeki bilgi ve bireysel değerlendirici tepki anlamının oluşmasına katkı sağlamaktadır. Rosenblatt, okuyucunun okunan metne kişisel davranışlarını, geçmiş zaman anılarını, şimdiki ihtiyaçlarını, tüm odaklanmışlıklarını, anlık ruh halini, özel fiziksel durumunu getirdiğini belirtmiş ve bunların diğer unsurların hiçbir şekilde kopya edilemeyecek unsurlar kombinasyonu olduğunu ve bunun okuyucunun metne katkısına ilişkin tepkisini belirlediğini ifade etmiştir.

Bu sebeple anlama sürecinde farklı tür anlama düzeylerini ölçecek soruları sorabilme yeterliliğine sahip öğretmenlerin bu becerileri öğrencilere doğrudan kazandırmasıyla birlikte öğrenciler kendi anlama süreçlerinde daha fazla sorumluluk alacaklar ve kendi yaşamışlıkları doğrultusunda oluşturacakları farklı düzey anlama soruları ile kendi anlamalarını en iyi şekilde yapılandıracaklardır.

Bu kuramsal çalışmada da öğretmenlerin farklı anlama düzeylerini ölçmeye yönelik sorular oluşturmada ve öğrencilerine bu becerileri kazandırmada kullanabilecekleri Barrett Taksonomisi ile ilgili gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Yapılan bu çalışmanın okuduğunu anlama sürecinin bilişsel ve duyuşsal boyutlarını değerlendirmede hem öğretmenlere hem de öğrencilere en iyi şekilde model olacağı umulmaktadır.

Kaynakça

Ateş, S. (2011). *İlköğretim Beşinci Sınıf Türkçe Dersi Öğrenme-Öğretme Sürecinin Anlama Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Clymer, T. (1968). "What is 'reading'? some current concepts." In H. Richie, & H. Robinson (Eds.), *Innovations and change in reading instruction* (pp. 7-29). Chicago: National Society for the Study of Education.

Durkin, D. (1979). "What classroom observations reveal about reading comprehension instruction." *Reading Research Quarterly*, 14(4), 481-533.

Dymock, S., & Nicholson, T. (2010). "High 5!" strategies to enhance comprehension of expository text." *The Reading Teacher*, 64(3), 166-178.

National Institute of Child Health and Human Development. (2000). *Report of the National Reading Panel: Teaching children to read: An evidence-based assessment of the scientific research literature on reading and its implications for reading instruction* (NIH Publication No. 00-4769). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Palinscar, A. S., & Brown, A. L. (1984) "Reciprocal teaching of comprehension-fostering and comprehension-monitoring activities." *Cognition and Instruction*, 1(2), 117-175.

Pearson, P. D. (2009). "The roots of reading comprehension." In S.E. Israel, & G.G. Duffy (Eds.), *Handbook of research on reading comprehension* (pp. 3-31). New York: Routledge.

Rosenblatt, L. (1938). *Literature as exploration*. New York: Appleton-Century.

Tabaoda, A., & Guthrie, J. T. (2006). "Contributions of students questioning and prior knowledge to construction of knowledge from reading information text." *Journal of literacy research*. 38(1), 1-35.

Türkçe dersi 1-5 sınıfları ile ilgili etkinlik örnekleri. (2011). <http://ttkb.meb.gov.tr/etkinlik.aspx?islem=1&kno=186> adresinden elde edilmiştir.

Vacca, J. A. L., Vacca, R. T., Gove, M. K., Burkey, L. C., Lenhart, L.A., & McKeon, C.A. (2009). *Reading and learning to read* (7th ed.). Boston: Pearson Education, Inc.

Ekler

A. Örnek Metin

TELLER NASIL KONUŞTURULDU?

Genç adam kalemı bıraktı, mektubu zarfa koydu. Sonra arkasına dönüp seslendi:

- Biraz gelir misiniz?

Kapı açıldı, ikinci bir delikanlı görüldü:

- Buyurun!

- Eve giderken şu mektubu lütfen kutuya atıverin, olur mu?

- Elbette...

Delikanlı, alınının terini silerek:

- Bugün çok sıcak. Siz de çok yorulunuz. Eve gidip biraz dinlenseniz iyi olur, dedi. Mektubu alıp ayrıldı.

Delikanlı gittikten sonra, öteki genç yalnız kaldı. Derin düşünceler içindeydi. Demek ki başarısı gerçekleşiyordu. İşte bu kirli, darmadağın, tozlu atölyede yardımcısı ile birlikte yaptıkları sayısız deneyler sonuç vermişti: (1) O gün, insan sesini elektrik telinden geçirmeyi başarmışlardı. Bu büyük bir buluştu. Ama bunu, başkalarına nasıl anlatacaklardı? (2) İşte gönderdiği mektupta bunu yakınlarına haber veriyordu.

Bu genç adam kimdi? Neyi bulmak istiyordu? İnsan sesini elektrik telinden geçirme düşüncesi aylardır Graham Bell (Gıraham Bel)'in kafasını kemirip duruyordu. Yardımcısıyla geceli gündüzlü bu konuda çalışıyordu. Güç koşullar içindeydi. Malzemeleri yoktu. Bu yüzden, yaptıkları deneyler olumlu sonuç vermiyordu. Sonra düşündüğüne kimseler inanmıyordu. Sesi, elektrikle başka yerlere gönderme düşüncesine kim inanırdı?

Graham Bell yılmadı. Nasıl olsa bir gün gelecek, düşüncelerini herkese

Kasım YILDIRIM

kanıtlayacaktı. Nihayet o gün gelip çattı. 1875 yılı haziranının ikinci günüydü. Her zamanki deneylerinden birini yapıyordu. Bell, her iki atölye odasına üçer verici ve alıcı koymuştu. Elektrik bağlanınca mıknatısların iki kutbunu birleştiren sac levhalar titreşecekti.

O gün deney sırasında bir şey oldu. Bell, elektrik anahtarına basmıştı. Yardımcısı yan odadan seslendi:

- Bir dakika, Bay Bell... Levha yine yapıştı.

Bell yanıt verdi:

- Dokun da kurtulsun.

Yardımcısı tekrar dokundu. Levha bir iki dakika titredi. Bell sesleniyordu:

- Dokun, dokun...

Bell, alıcıya eğilmiş dinliyordu. Hayır!... Bu bir gerçektir... Her dokunuşta bir ses geliyordu. Bell, bu sesin ne demek olduğunu hemen anlamıştı. Demek elektrikli telin, ses titreşimlerini taşıyabileceği düşüncesi doğrudur. Üç yıldan beri aradığı sonuca işte ulaşmıştı.

O günden sonra Bell ve yardımcısı, bir iki ay, geceyi gündüze katarak çalıştılar. Herkesin görüp inanabileceği bir telefon yapmak istediler. 1876 yılının ocak ayında çalışmalarını tamamladılar. Deneylerini yapmak için vericiyi tavan arasına, alıcıyı da atölyenin arkasındaki bir yere koydular. Mesafe epeyce uzaktı.

Bell, vericiyle, yardımcısına şunları söyledi:

- Lütfen yanıma gelir misiniz? Size ihtiyacım var.

Bir dakika sonra, yardımcısı, şefinin yanına gelmişti. Böylece telefon emrini aldığını canlı olarak göstermiş oluyordu. Heyecan içindeydi:

- Duydum, duydum sizi... diye bağıyordu. Oldu artık... Telefon çalışıyor. Telefonu bulduk. Başardık. Telleri konuşturduk.

Telefonu bularak insanlığa büyük yardımı dokunan Graham Bell 1922'de öldü. Öldüğü zaman 75 yaşındaydı. O gün ülkedeki bütün telefonlar, bu büyük insanın anısı için iki dakika sustular.

Egon LARSEN (Egon Larsın)

Türkçemi İlerletiyorum